

KRISZTIÁN BÉLA*

Wekerle-telep, a századforduló korszerű városmodellje

Életünk színtere a természeti és az épített környezet, a szűkebb és tágabb világ, amelyben egyik igényünk, hogy jól érezzük magunkat. Szűkebb világunk a város, városrész, ahol élünk, otthont teremtünk. Ilyen budapesti terület a Wekerle-telep. A „wekerlei” öntudat, patriotizmus mindig eleven volt, máig tartó értéke és emléke az ott lakóknak éppúgy, mint Budapestnek.

A kiegyezés utáni nagy gazdasági fellendülés a lakosság nagymérvű mobilitását eredményezte. Buda és Pest egyesülése után Budapest lakossága rohamosan nőtt. Sorra bővültek a lakott területek. Ez időben fogalmazódott meg Budapest tervszerű fejlesztése és **Bárczy István** fővárosi polgármesterrel egyetértően **Wekerle Sándor** munkáslakás-építési programot fogadott el (1908. XXIX. tc., a Kispesti Állami Munkástelep létrehozása), amelyet az uralkodó, **I. Ferenc József** 1908-ban hagyott jóvá.²

A törvény alapján a kincstár felhatalmazást kapott a Kispest község határában fekvő, **Sárkány József** és örökösei kb. 472 ezer négyszögöl területének megvételére (négyszögölenként 6 korona 50 fillér vételár mellett). Az építkezésre pályázatot hirdettek, Wekerle Sándor miniszterként is személyesen foglalkozott minden tervvel. Az építendő utcákat, házakat maga vázolta fel a szakemberek előtt, sok időt töltött a munkások között és számos előnyös alkut kötött, mellyel az építkezések költségét csökkenthette.

A harmincezer embernek otthont adó telepet a század elején szociálpolitikai mintának szánták, hisz ehhez fogható méretű ilyen építkezés annakidején csak Essenben volt, ahol a Krupp-művek építettek lakótelepet. A Magyar Mérnök és Építész Egylet közreműködésével 1908. augusztus 27-én írták ki a pályázatot a beépítési és háztípus tervekre. A Magyar Építőművészek Szövetsége nevében **Fleischl Róbert** készített előterjesztést. A negyvennyolcféle háztípus tervét a tizenegy pályázó építész bevonásával a **Virágh Andor** által vezetett minisztériumi csoport állította össze. A végleges terveket **Győry Ottmár** főmérnök vezetésével a Pénzügyminisztérium tervezőcsoportja készítette el.

A pályázat újszerű volt, hisz beépítetlen területre tervezetten, először folyt teljes beruházási terv készítése (a terület felmérését és parcellázását 1908. július 2-án kezdte meg Győri Ottmár). A bírálóbizottság elnöke **Hauszmann Alajos** volt, a három fővárosi műszaki tanácsnok (**Krátky János**, **Lipthtay Ákos** (Közmunkatanács) és **Virágh Andor** mellett **Forbáth Imre**, **Szesztay László** mérnökök, **Kabdebó Gyula**, **Sándy Gyula** és **Tőry Emil** építészek vettek részt a bírálóbizottságban. A végső terv negyven típusépületet, nagyvonalú középület-rendszert és még több egyedi háztervet tartalmazott. Az építés gyors terve (az első házaknak 1909-ben már állni kellett) után a pénzügyi korlátok azonban módosításokhoz

* Pécsi Tudományegyetem, Humán Menedzsment Tanszék, 7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/B. E-mail: krisztb.@human.pte.hu

vezettek. Győri Ottmár, a pénzügyminisztérium tanácsnoka végezte el a változat kidolgozását, amelyben az addigi tervek elemeit is felhasználta. Ő lett az építkezések irányítója, majd 1919-ig a telep gondnoka. 1909-ben már álltak az első házak. Ezek a Szabolcs utcában épültek. Az 1-es számú épületbe költözött az állami építésvezetőség, a 8-as számba a pénztár. 1909. augusztusára 4, november 1-én 35, az év végére 42 épület állt készen. 1910-ben a 260 lakóépület 1179 új lakásába költözhetek a családok. 1912-ben még tartani tudták a tervezett építési ütemet. 1913-ban 1147 lakással 265 lakóház épült, 1913-ban 63, 1914-ben 78, 1915-ben 83 épületet adtak át. 1912 tavaszán meghívásos pályázatot hirdettek a Fő tér kialakítására. Ezt **Kós Károly** nyerte el artistikus tervével. A Fő tér építésébe maga Kós Károly is bekapcsolódott, a kivitelezést maga irányította, és 1913 nyaráig a tér kialakítását végezte el **Éberling Béla, Györgyi Dénes, Schodits Lajos, Tornallyay Zoltán** és **Zrumezky Dezső** építészek közreműködésével. Az első világháború megszakította a telep dinamikus építkezését. 1915-től nem folyt építkezés, bár az épületek, a terület, az utcák csinosítása folytatódott. 1918. augusztus 19-én kis ünnepellyel 37 épületen újból elkezdődött az építkezés. Így 1919-ben 9 ház, 1920-ban 16, 1921-ben 1, 1922-ben 16, 1923-ban 48 ház épült meg, ez utóbbi 231 lakással. 1924-ben már csak egy épület készült, befejezése 1926-ig húzódott el. A református templom 1928. október 21-én került átadásra, a karakteres katolikus templom 1930-ra épült meg.

Az összesen 4038 munkáslakás mellett rendőrkapitányság, négy iskolaépület, több pékség, postahivatal meg 54 üzlethelyiség lakással, tizennégy tanítói és egyéb lakás állt készen a telepen. A tervek szerint 1912-re huszonnégy ágyas kórház is felépült volna – erre azonban már nem került sor.

A Wekerle-telep vonalvezetése a Fő tér köré szerveződik. Belső körút, köröndök, terek, közök teremtenek hangulatos városképet. A telep teljesen soha nem készült el. Mint a századforduló modern építészetének kiemelkedő létesítménye, máig hirdeti a magyar építészet színvonalát.

A telep felépítésével együtt formálódott kulturális, művelődési élete is. 1910 júniusában alakult meg a Kispest-munkástelep lakóinak Társasköre (Pannónia u. 15.), amely céljaul a telep lakói közötti szorosabb viszony létesítése, a gazdasági érdekek védelme és a nemzeti irányú művelődésnek a lakosok körében való terjesztése volt. A Társaskör létrehozásában a tanítói kar mellett kiemelkedő szerepe volt a telepgondnok Győry Ottmárnak. A Társaskör vezetője **Komora Árpád** MÁV gépgyári művezető lett. (Ő tizenegy évig vezette a Társaskör ügyeit.) A Társaskörben számos alosztály szerveződött, így a Munkás Énekkar (1910), Munkás Zenekar (1920), Sakk-kör, a Wekerle Telepi Torna Club. Másik sportegyesülete a telepnek a Wekerletelepi Sport Klub (1913), és a Szondi Sport Club (1923) voltak. A Levente csapatot 1925-ben alakították meg. 1911-ben sorra alakult meg az Irodalmi, Művészeti és Tudományos Egyesület, a Könyvtár, a Kispesti Munkástelep Ifjúsági Egyesület (1911), amelyből a leányok kiváltak és külön egyesületet alapítottak (1925). A Wekerlei Szabad Lyceum alapjait a Társaskör támogatásával **Lucza János** polgári iskolai igazgató 1919-ben vetette meg.

1945 után a telep eredeti terv szerinti felépítése már nem került szóba és a telep kevés figyelmet kapott. Megítélésében közrejátszott, hogy a korábbi polgári értékeket, nemzeti tudatot erősítő állami gyakorlatot elítélő politika idegennek tartotta a tőle idegen Wekerle-szellemet. Ambivalens megítélése miatt a terület rendszeres, tervszerű fejlesztése egyenetlenül alakult. A sokfelől betelepültek változatos összetételű lakossági rétegződést hoztak létre, amelyben csak igen lassan érlelődtek újjá azok az értékek, amelyekkel és amelyekért a Wekerle-telep annak idején megszületett.

1959-ben a honismereti körök, majd a művelődési intézmények folyamatos újjászerveződése, a helyismereti kutatások, hagyományőrzés tudatosulása nyomán a hetvenes évektől kezdve megélenkült a telep hagyományőrző mozgalma. 1986. május 29-én – hosszabb előkészületek után – újjászerveződött a Wekerle-telepi civil mozgalom. A Wekerlei Társaskör Egyesület ezzel hajdani elődei nyomába lépett, szolgálva a wekerlei közösség új korszakát.

Ma sem felhőtlen a Wekerle-telep élete. A lakosság előregedett, az elmúlt évtizedek építkezései pedig alaposan megváltoztatták az eredeti elképzeléseket. A jelenlegi önkormányzat igyekszik az eredeti negyvennégy tervet és eredményét megőrizni, ami az új építési engedélyezések során számos vitát eredményezett. Az egyéni építkezések tiltása eredménytelennek tűnik, a jelenlegi önkormányzati építési elképzelések ötven-száz évre teszik az eredeti állapotok visszaállítását.

Amikor hazánk innovációira emlékezünk, a Wekerle-telep akkori építői máig ható példát nyújtottak koruk modern szelleméről. A harmadik évezredbe lépve, emlékezzünk rájuk!

